

JASMINKA BRALA-MUDROVČIĆ

RECEPCIJA DRAMSKIH DJELA PERE BUDAKA II. DIO

Jasminka Brala-Mudrovčić
Učiteljski fakultet u Rijeci
Odsjek učiteljskog studija u Gospiću
Ulica dr. A. Starčevića 12
HR 53000 Gospić
jbmudrovacic@ufri.hr

UDK: 821.163.42-2
821.163.091 Budak, P.
Stručni članak
Ur.: 2011-02-10

Pero Budak je po broju izvođenja i prevođenja dramskih djela jedan od najtraženih hrvatskih dramskih pisaca. Tome u prilog govore i brojni tekstovi koji svjedoče o bogatoj recepciji Budakovih dramskih djela. Rad daje prikaz tih književno-kritičkih tekstova u nas i u svijetu.

Ključne riječi: Budak, drama, kazalište, komedija, recepcija.

U književnom opusu Pere Budaka očituju se tri stvaralačka subjekta: dramatičar, pjesnik i romanopisac. Prema pokazateljima književno-kritičke recepcije i vrijednosnog određenja Budakova stvaralaštva, prvo mjesto pripada dramatičaru. Dramatičar je pjesnika potisnuo u drugi plan, iako je pjesnički rad tekao usporedo s dramskim, ostao je izvan cjelovitije i sustavnije književnokritičke i književnopovijesne prosudbe. Budak romanopisac predstavio se u sadašnjoj fazi svoga stvaralaštva i zato, za razliku od dramskog i pjesničkog rada, romaneskni dio njegova stvaralaštva tek sada doživljava književnokritičku prosudbu.

Brojna izvođenja i prevođenja njegovih djela priskrbila su mu laskavo obilježje jednog od najtraženijih hrvatskih pisaca.¹ I dan danas Budak je izvoran i ne gubi čitateljstvo što i dokazuje njegova prisutnost na nekoliko polja kazališne recepcije².

Prvo, najbliže i najdostupnije polje recepcije je hrvatsko glumište s Hrvatskim narodnim kazalištem u Zagrebu kao središtem. Hrvatska kazališta uglavnom su omogućavala piscima da pozorički provjere svoja djela. "Granice drugog polja recepcije s jedne strane ovise o državnim, političkim, ideološkim i kulturnim odnosima u Europi, napose u njezinom srednjem i jugoistočnom dijelu, a s druge strane o političkim, ideološkim, nacionalnim i estetičkim opredjeljenjima pojedinih autora. Tako su se, gledana iz Zagreba, tijekom devetnaestoga i dvadesetoga stoljeća smjenjivala, preklapala ili se međusobno sučeljavala dva polja: 'ilirski' odnosno južnoslavenski kulturni prostor s Ljubljanom, Novim Sadom, Sarajevom, Beogradom, Skopljem i Sofijom kao središtima, te srednjoeuropski kulturni prostor s Bečom, Pragom, Bratislavom, Varšavom, Budimpeštom, Zürichom i Münchenom kao središtima."³ Četvrto polje je polje američkoga kazališta. U Budakovu slučaju trebalo bi se dodati i australsko kazalište.

Budak je prisutan na prvom te na oba područja drugog polja recepcije, a čvrsto je zakoračio na treće i četvrto polje svojim djelima, kojima je pokušao doprijeti preko europskih prijestolnica do Toronta i Canberre ili pak do Sydneya i Adelaide.

Iznenadna pojava Budaka kao dramskog pisca pobudila je s izvedbom Mećave 1952. dosta bure u kazališnom i uopće javnom životu, štoviše jer se ubrzo pojavilo i Klupko. Najčešće piscima treba puno vremena da se afirmiraju, a Budak se dokazao prvim pokušajima pa je zato pokrenuo cijelu lavinu oprečnih mišljenja, koja su razni pisci i novinari iznosili u tadašnjim javnim glasilima.

Đorđe Šaula je u *Studentskom listu*⁴ napisao veliki članak povodom premijere Mećave, gdje ističe da je Budak stvorio originalno djelo koje se po

¹ Članak "Recepcija dramskih djela Pere Budaka u Lici" Jasminke Brala-Mudrovčić objavljen je u *Senjskom zborniku* 2009. godine, god. 36, str. 229-244. Regionalni dnevni tisak od 1953. godine donosi podatke o životu i djelu Pere Budaka. Ličani su čitali njegova djela, glumili po njegovim dramama, priređivali književne večeri, organizirali koncerte... Zanimanje je bilo veliko što i ne čudi kada se zna da Lika nije samo Budakovo obiteljsko ishodište i njegovi korijeni, već je ona njegovo književno-stvaralačko nadahnuće, zavičaj njegovih drama i komedija, romana i pjesama, memoarskih zapisa.

² B. SENKER, 1998, 19.

³ B. SENKER, 1998, 19.

⁴ Đ. ŠAULA, 1952, 2.

mного čemu izdvaja i nadmašuje sve ostale domaće drame posljednjih mjeseci. "Najveći dramski pisac Budak je toj fabuli dao krvi i života, i što je posebno važno, dao joj našeg nacionalnog duha, oživio likove, psihologiju jednog našeg kraja..."⁵, piše dalje Šaula ističući Budakovu jednostavnost, ljudsku toplinu dok piše o našim iseljenicima i njihovim obiteljima. Hvali i dramsku tehniku Budakova djela: čistu, lako razumljivu i psihološki motiviranu, građenu po tradicionalnim metodama. Uspjeh je "kad u jednoj drami gledalac ima dojam da se iza scenarije, koju vidi, ne nalaze samo žice, papirne kulise i prašnjava zavjesa, nego da se život koji se začeo na sceni, nastavlja i izvan nje"⁶. Hvali se i Galiceva režija koja je, također, jasna i jednostavna te bez pretenzija na efekt. Ponekad se pojavilo malo neuvjerljivosti (izgled ranjenog Perelje) ili tehničke namještenosti (u sceni tuče Jole i Perelje), ali ne u tolikoj mjeri da bi se narušavao osnovni dobar dojam izvedbe. Šaula ističe i posebno vrijedan element ovog djela i njegove režijske realizacije, npr. odvajanje radnje "na" sceni i "iza" nje kao što je slučaj u četvrtom činu kada imamo paralelno odvijanje porođaja u staji i uzbuđenog kretanja likova po kući. Uz to su interpretatori dosegli svoj maksimum. Kutijaro je svojom mimikom, gestama, intonacijom glasa glumeći Jolu prikazao svu snagu i ljepotu preporoda jednog čovjeka i na taj način dao gledateljima pravi skupocjeni dar u obliku vrhunskog glumačkog ostvarenja. Šaula je dalje zapazio da su glumci imali moć da nekom beznačajnom gestom otkriju čitav duhovni svijet jednog lika. Tako je Mila Dimitrijević utjelovila s puno topline staru seljanku, Mira Župan je dostojanstveno predstavila ponosnu i nesretnu Mašu... Lik Perelje, smatra Šaula, donekle je promašen. Naime, previše se pažnje posvetilo njegovu vanjskom izgledu i na taj način se udaljilo od unutrašnje ljepote tog karaktera. "Ostali likovi, lik žučne i užurbane Vranjke, koju je upravo majstorski ostvarila Nela Eržišnik, lik babice koja je u sobu unijela i poslovne užurbanosti i snijega. Jure koji je bio temperamentni zagovornik pravde, i niz epizodista sa prela bili su plastični djelići životnog fragmenta kojeg nam je pružio Budak u ovoj drami."⁷

Narodni list je ovu premijeru u Hrvatskom narodnom kazalištu popratio kratkim rečenicama istaknuvši da je gledalište bilo puno dok se izvodila Mećava mladog pisca i glumca Pere Budaka.⁸

⁵ Đ. ŠAULA, 1952, 2.

⁶ Đ. ŠAULA, 1952, 2.

⁷ Đ. ŠAULA, 1952, 2.

⁸ M. B., 1952, 4.

U *Vjesniku* Đ. Plemenčić piše⁹ da su komentari gledatelja bili vrlo živi nakon dviju premijera domaćih suvremenih autora u HNK-u, Budaka i Strozija. Mećava je stekla velike simpatije publike pa se na Strozijevu Utvaru počelo gledati kritičnije. Budakovi su likovi realniji, životniji, kao da su ispod Velebita izašli ravno na pozornicu i tu nastavili živjeti, dok su Strozijevi likovi u Utvari vješto iskonstruirani. "Mećava nas je zaokupila zbog nekoliko svojih kvaliteta: prije svega donosi komadiće istinitog, realnog, zaista nepatvorenog života, dotiče – ako i ne u potpunosti – nekoliko problema ličkog sela u godinama poslije Prvog svjetskog rata, ima nekoliko izvrsno ocrtanih i okarakteriziranih ljudskih likova, a čitava je prožeta plemenitom i dubokom humanošću i vjerom čovjeka."¹⁰ Ističe se velika važnost Mećave u obradi problema iseljništva, jer taj problem nije dosta obrađen u hrvatskoj literaturi. Emil Kutijaro je i ovdje dobio puno pohvala (taj glumac je na premijeri svečano proslavio 25-godišnjicu svoga umjetničkoga rada) jer je uvjerljivo i živo utjelovio Jolu. Jole je najbolja Kutijarova kreacija, ističe Plemenčić, ujedno naglašava važnost prekrasnih dijaloga, primjerice, između Mande i Maše u II. činu kad majka i kći ispovijedaju svoje intimne tragedije. Impresivna je bila i Mila Dimitrijević u ulozi Mande, koja je realistično igrala i duboko proživila lik i diskretno podcrtala različitost, ali i podudarnost s Jolinim likom. Narodni humor i mudrost našli su plodno tlo u liku seoskog šaljivdžije Tome, kojeg je izvrsno odglumio Ivo Pajić. Nela Eržišnik je glumeći Vranjku dokazala da ne postoje "male" uloge. Novinar je izuzetno zadovoljan s više nego dobrim početničkim pokušajem mladog autora.

Iste godine list *Naprijed* donosi članak povodom premijere Mećave iz pera Radovana Wolfa, koji piše sljedeće: "Iako je to prvo scensko djelo mladog autora ono nije obilježeno početničkim slabostima. To je dobro koncipirana i scenski prilično vješto komponirana drama iz predratnog života ličkog sela, sa dovoljno dopadljivih elemenata, koji su u stanju da privuku življi interes i simpatije šireg kruga kazališnih posjetilaca. Scenska iskustva, što ih je Budak stekao u toku svog višegodišnjeg glumačkog djelovanja u zagrebačkim kazalištima i Radiostanici, on je znalački vješto plasirao u komponiranju ove drame. Posebne simpatije i privlačnost što ih izaziva ovo scensko djelo izvire odatle, što je Budak unio mnogo poetičnosti i humanosti u ocrtavanju pojedinih likova, a naročito glavnog nosioca radnje – tvrda i opora ličkog seljaka Jole."¹¹ Vedrina, toplina, optimizam, lokalni kolorit, tečan jezik, studiozno građeni

⁹ Đ. PLEMENČIĆ, 1952, 2.

¹⁰ Đ. PLEMENČIĆ, 1952, 2.

¹¹ R. WOLF, 1952, 6.

prizori – karakteristike su djela, a izvanredna režija Ljudevita Galica te izvrsna glumačka ostvarenja doprinijeli su velikom uspjehu predstave.

Mećava je doživjela i premijeru u Trstu 1952. godine što je popraćeno brojnim člancima, npr. *Ljubljanski dnevnik* ističe uspješno tumačenje uloga slovenskih glumaca, koji će dugo ostati gledateljima u uspomeni¹², a spominje i Budakovo oduševljenje dugotrajnim pljeskom po završetku predstave.

Povodom uspješne izvedbe Mećave dubrovačkog kazališta 1953. godine, M. Fotez piše članak u *Dubrovačkom vjesniku* i naglašava nevjerojatan i rijedak uspjeh Mećave, koja se u kratkom vremenu nakon praizvedbe u Zagrebu nalazila već na repertoaru više od dvadesetak jugoslavenskih pozornica, izvedena je u Trstu i prevedena na njemački. "Osim što je efektno pisana, s dobrim poznavanjem scene i njenih zakona, sa znalačkim ostvarenjem živih ljudskih likova, vrlo zahvalnih i pogodnih za glumačko oblikovanje, mislim da je drama toliki uspjeh postigla i zbog toga, što ona znači uspjelo osvježanje našeg poslijeratnog domaćeg dramskog repertoara, oživljujući najljepše tradicije naše nacionalne, popularne, pučke drame"¹³, nastavlja Fotez te izdvaja ulogu redatelja Bogdana Bogdanovića, koji je sve postavio uzorno. Radnja je vidljiva i čvrsta, a likovi izraženi i zadržani u realističnim okvirima. Drama je isječak iz našeg života, umjetnički kondenziran, a govor likova odnosno glumaca je prava umjetnička scenska tvorevina. Posebno mu je simpatičan mladi glumac Miše Martinović (Perelja), koji je svojim spontanim i prirodnim reakcijama glumeći jedrog i zdravog mladića upravo hipnotički djelovao na gledatelje.

Premijera Mećave u Mariboru privukla je pažnju pa je, primjerice, mariborski list *Večer* dva dana uzastopce pisao o njoj. Govori se o djelu punom života, ističe se lik Tome – "odlična figura v dramu"¹⁴, ističu se srdačni prizori, a erotični odnosi su opisani iskreno i pošteno. Publici je mnogo značilo što je na premijeri bio prisutan i sam autor. Kao zaključak mogu poslužiti novinarove rečenice pune simpatije za djelo i predstavu: "Metež je polnokrvno, umetniško iskreno in človeško pretresljivo dramsko delo, ki je, komaj se je pojavilo v zagreškem gledališču, upravičeno uzbudilo zanimanje vseh jugoslavanskih gledališč."¹⁵

Autor drugog teksta "Pero Budak: Metež" kaže da se ni o jednoj drugoj drami nije pisalo s tolikim superlativima. Ni jedno djelo nije tolikom brzinom prošlo sva kazališta diljem bivše države. U Trstu su pisali da je predstava bila

¹² Rf, 1952, 2.

¹³ M. FOTEZ, 1953, 5.

¹⁴ D. M., 1953, 2.

¹⁵ D. M., 1953, 2.

veliki umjetnički i humani doživljaj. "Ljudevit Crnobori, režiser tržaške uprizoritve, je ob tej prilici zapisal, da je Metež s svojim scenskim i književnim kvalitetama, kakor tudi zaradi idejno jasno in dosledne metamorfoze, prenašanja življenske resnice v umetniško, prav gotovo med najboljšimi dramami, ki so bile po vojni pri nas napisane."¹⁶

Miroslav Feller je u *Naprijedu* objavio 1953. pravi hvalospjev Joli, ali i Emilu Kutijaru koji je odlično utjelovio taj lik.¹⁷

Mećava je 1953. doživjela možda jednu od najzanimljivijih izvedbi – izvedbu u Nottinghamu. Engleska publika je vrlo srdačno primila ovo naše popularno dramsko djelo, piše M. B. u *Narodnom listu* (16.VI.1953.), a gradonačelnik grada Nottinghama je poslije predstave, na kojoj su bili prisutni brojni ambasadori i ugledni engleski gosti, u gradskoj vijećnici iznio svoje zadovoljstvo izvedbom i pozdravio takav način suradnje među zemljama. Pero Budak posjeduje i bogatu korespondenciju pa se tako izdvajaju i brojna pisma Koste Spaića upravo vezana za ovu izvedbu. Saznaje se da su se u Londonu šili kostimi, da su glumci izvanredni, da je on davao brojne intervjuje raznim novinama, a prijevod djela je plaćalo kazalište.

Boro Pavlović u *Problemima* 1957. piše o Budaku općenito, a posebno o dramama naglašavajući element erotike. Mećavu je "stvorio iz građe, koja je vezana tipološki za jedan teren, ali je osnov te drame tako općeljudski, da prelazi granice Lovinca ili Svetoga Roka, Gračaca ili Gospića, Like ili Hrvatske, Jugoslavije ili Balkana i postaje opći problem: ljubavi i zakona, spontanosti srca i diktata racija, erotike i financija. Nije slučajno, da istina ljubavi u finalu pobjeđuje. To je dramski riješeno vrlo vješto: ne trikom, nego, tako da kažem, iskonskom logikom života, koja je snažnija od svih drugih: ljubav spolova je samo jedan od oblika ljubavi, kojim se život nastavlja i opravdava. I ona oslobađa od krivnje: ljubav je stvorila ljubav, i pobjedila u liku malog djeteta, koji nije samo Amor."¹⁸

Iste godine se o Mećavi pisalo i u Subotici.¹⁹ Petar Šarčević piše pohvalno o samoj drami (impresivni dramski sukobi, lajtmotiv – fatalistički intonirana uloga mećave, sočni lički žargon...), ali predstavom nije zadovoljan, našao joj je niz zamjerki uglavnom u nekvalitetnoj glumi odabranih glumaca.

Obnova Mećave na pozornici Hrvatskog narodnog kazališta je obilježila 1969. godinu. *Večernji list* i *Vjesnik* donose zanimljive članke o ne baš toliko uspjeljoj predstavi koliko se očekivalo. "U čemu je predstava zakazala?", piše

¹⁶ Di, 1953, 2.

¹⁷ M. FELLER, 1953, 5.

¹⁸ B. PAVLOVIĆ, 1957, 75-78.

¹⁹ P. ŠARČEVIĆ, 1957, 446-447.

M. Grgičević, "Ponajviše u ponavljanju unutarnje atmosfere, onog oporo poetičnog daha života na ličkim vrletima, gdje se čovjek hrve s vukovima, a mećave cvile i jauču. Ali ne bude samo strah, već elementarnu snagu otpora. Ta stihija puna prijetnje, ta povezanost čovjeka s prirodom, koju je Budak tako jednostavno upleo u svoju radnju, u čudi svojih junaka, nije u ovoj predstavi bila dovoljno prisutna. Bilo je tu i urlika vjetra i gromoglasne borbe s vukovima, ali je sve to djelovalo suviše isforsirano, a da ne bi ostalo samo efekat. Čini se da je režiju (Ljudevit Galic) više rukovodila težnja za dočaravanjem autentičnog lokalnog kolorita i naglašenom rustikalnošću, nego li za otkrivanjem onog što se ispod te surovosti krije, a u čemu i jest sva poezija i ljepota Mećave."²⁰ Emil Kutijaro je opet bio siguran i kreativan u ulozi Jole, ali ostali članovi ansambla nisu bili spremni za tu žestinu i za taj žanr, dok su scenografija Zvonka Agbabe i kostimi Ljubice Wagner bili besprijeekorni.

V. Kurbel u *Vjesniku* 1963. ističe karakteristike pučkog kazališta u Mećavi. Ovo djelo je osvojilo publiku i 60-ih godina svojom jednostavnošću fabule, nepatvorenim prizorima iz života ličkog sela i životnom vjernosti prikazanih likova. "Pero Budak nadvisio je svoje književne prethodnike s ovakvom tematikom – po realizmu u prikazivanju sredine i po tendenciji kojom je razgolitio socijalnu osnovu životnih drama. No njegova 'sociološka teza', koja nosi umjetničku tendenciju Mećave, nije poništila kompleksnu i gotovo kompletnu sliku jednog našeg regionalnog mentaliteta."²¹ Kurbel nije pronašao zamjerke u glumi kao novinar *Večernjeg lista*. On je glumom jako zadovoljan.

Mećava je na televiziji prikazana 1964. godine. U *Studiju* je objavljen članak pun hvale za dramsko stvaranje Pere Budaka, a posebno se ističe iznimna popularnost Mećave u kojoj nam Budak "prikazuje galeriju likova koji prolaze kroz događaje pune dramatike i koji sa svojim zdravim životnim pogledima i sočnim humorom stvaraju od Mećave izvrstan primjer pučkog teatra kakav se danas rijetko nalazi."²²

Đ. Đorđević u *Borbi* 1964. također daje osvrt²³ na televizijski prijenos predstave. Ističe elemente narodnog u drami (sličnosti s Josipom Kosorom, Pecijom Petrovićem i Srđanom Tucićem) i hvali kvalitetnu i uigranu glumačku ekipu.

Izlazak knjige Mećava i druge drame u izdanju Matice hrvatske urodila je člankom Tomislava Sabljaka u *Večernjem listu*, gdje se ističe originalan dramski tekst u kojem se burleskno miješa s psihološkim. Autor dvoji u izboru

²⁰ M. GRGIČEVIĆ, 1963, 7.

²¹ V. KURBEL, 1963, 6.

²² K. R., 1964, 27.

²³ Đ. ĐORĐEVIĆ, 1964, 9.

najbolje Budakove drame između Mećave i Klupka pa piše: "Mećava je konglomerat, ona je ujedinjenje autorovih želja, ambicija, moći i talenta, dok je Klupko izraz jednog trena možemo reći čak i podsvjesnog, jedna krajnost, da se svijet gleda kroz smijeh, kroz vic, kroz ironiju i seks. Klupko je iskreni plamen vatre, rušenje konvencionalnosti, vjerovanje da svijet nije tako strašan ako mu se priđe naoružan vlastitim oružjem mašte, uma i srca."²⁴

Radomir Ivanković u *Pozorištu* 1971. daje dubioznu studiju Budakovih drama uključujući i Mećavu²⁵, a veličanje Budaka kao dramatičara (i glumca i redatelja i direktora) nastavilo se i u Književnim novinama²⁶. Oba članka su potaknuta izlaskom knjige Mećava i druge drame.

Igor Mandić je napisao impresivan članak o drami, scenariju i režiji te glavnoj ulozi u Mećavi, filmu u režiji Antuna Vrdoljaka. Mandić počinje uvjerenjem da se filmom Mećava nešto mijenja u našoj kinematografiji (film je prikazan na festivalu u Puli). Naime, on svojim povjerenjem u univerzalnu vrijednost temeljnih ljudskih emocija rehabilitira čitav jedan životni pogled i stav; rehabilitira se izgubljena ljudskost u suvremenoj umjetnosti. Prema "superpopularnom"²⁷ prvijencu Pere Budaka stvoren je izvrstan film koji snagom svoje emotivnosti potresa gledateljstvo i danas. Mandić ističe uspješno obavljen posao direktora fotografije Tomislava Pintera čije scene imaju sinestezijsku vrijednost, a veliku važnost daje glumcima: "Najvažnije je, velim, ono što su glumci dali u ovom filmu! Da ne bi pravio čitav spisak dotičnih rola – od mladih debitanta Vere Zime, zgodne cure velikih perspektiva i Vinka Kraljevića, simpatične pojave svestrane upotrebljivosti, pa do jedne maestralne Milke Podrug Kokotović, koja svoju golemu glumačku kulturu tek sada, preko televizije i filma, predočava velikoj publici – zastat ću samo kod protagoniste, nevideno upečatljivog Slobodana Perovića. To je rola jedinstvene cjelovitosti. (...) on daje interpretaciju kakvih je u nas malo. (...) veliki glumac i talentirani režiser otvorili su s Mećavom jedan novi aspekt naše filmske kulture!"²⁸

O odnosu Pere Budaka i gospićkog amaterskog kazališta progovorio je Grga Rupčić 2001. godine u *Ličkoj reviji*, koje se proslavilo 1962. godine izvrsnom izvedbom Mećave i tako se svojom glumom uvrstilo u sam vrh kazališnog amaterizma. "Kako već rekoh", piše Rupčić, "Pero Budak je bio Bogom dani dramski i komediografski pisac za ove i ovakve glumce kakve je Gospić imao"²⁹. Glumci i sam autor bili su prezadovoljni kada su osvojili

²⁴ T. SABLJAK, 1970, 6.

²⁵ R. IVANKOVIĆ, 1971, 8.

²⁶ R. V. JOVANOVIĆ, 1971, 7.

²⁷ I. MANDIĆ, 1996, 23.

²⁸ I. MANDIĆ, 1996, 23.

²⁹ G. RUPČIĆ, 2001, 64.

publiku i prvo mjesto u Vukovaru na Festivalu amaterskih kazališta Hrvatske.

Isto kao i Mećava i Klupko je od svog nastajanja privlačilo pozornost publike, čitatelja, kritičara. Klupko je doživjelo premijeru u kazalištu Komedija i odmah postiglo uspjeh sudeći po smijehu koji je često odjekivao dvoranom, zapazio je Đ. Šaula u *Vjesniku* 1953., nastavljajući kako Budak zna napisati jednostavan kazališni komad, koji ne samo da je zabavan i nasmijava nego usput sadržava i karakteristiku jednog ambijenta te prikazuje žive i zanimljive likove u rješavanju problema. Velika vrijednost Budakova djela je ta što je pisao u dijalektu³⁰, u sočnim i zanimljivim dijalozima. No, zbog složenosti djela stekao se dojam da glumci nisu još dobro uigrali predstavu, a i Budaku se predbacuje prevelika lascivnost. Ali Šaula zaključuje da je Budak pokazao smisao da smiješno izaziva kompliciranijim i višim oblicima komike pa i boljim oblicima komičnih trikova i gegova.

Koliko je Mladen Stary oštar na peru dokazuje njegov članak u *Narodnom listu* 1953. Dodirnuo se svih aspekata predstave i ocijenio ju kao vrlo uspješnu, a samog pisca i njegovo djelo izanalizirao je ovako: "Klupko je pisano brzo, ali usprkos tomu ta komedija odaje kao da se na njoj dugo radilo, obazrivo odabiralo, bolno brisalo i interpoliralo. Svaki je dijalog dobro promišljen, svako je lice pravilno postavljeno: ima svoj entree, raison i poantu. Ekspozicione scene prvog čina zgodno su povezane sa scenama iz trećeg i drugog čina. Mjestimično (naročito u prvom činu) je poneka scena doduše površna, odviše gorljiva, premalo akciona, ali je cjelina ipak živa i pokretna. Razbludni odnos Mijata i Rože ima svoj pandan u svježoj ljubavi Jeke i Ilije. Josina u prvom činu spletkari, tako da koncem drugog čina sam pada u klopku. Ženski su likovi jednako podijeljeni prema muškim, tako da je ravnoteža aktera podjednaka simetriji događaja. Virtuozno je i to, što nakon prva dva čina, koji su lepršavi, šaljivi, lascivni i puni smijeha, slijedi umjereno ozbiljni treći čin. Zapleti su raspleteni do pojedinosti. Klupko je odmotao Jursan. On na svojim leđima donosi žalosnu sudbinu iseljeničke prošlosti i njegovo prisustvo ublažuje lakomislenost prva dva čina. S njim i oko njega svi ti ljudi postaju najednom dragi. Iz njih propjeva onaj srdačni slavenski duh koji se među inim odlikuje i blagom čudi. Gledalac nehotice oprašta nevaljalstva. Zavoli te seljake, koje je još maloprije bio spreman osuditi smijehom. Sve je donijeto s mnogo mjere i sa malo sredstva. A činjenica da je komedija napisana tako hitro, budi čuđenje i dokazuje talenat Budaka."³¹

Godina 1954. je u znaku reakcija na Klupko van granica Hrvatske. Stanislav Bajić popratio je svojim tekstom u beogradskim *Književnim*

³⁰ Đ. ŠAULA, 1953, 5.

³¹ M. STARY, 1953.

*novinama*³² premijeru Klupka u izvedbi Humorističkog pozorišta u Beogradu, koju je publika toplo prihvatila. Naglasio je kako je glumcima glavni problem bio jezik i akcentuacija pa su se potkrale i neke pogrješke, ali to nije spriječilo publiku da se ugodno rasonodi.

Eli Finci u *Politici* 1954.³³ također iznosi svoj dojam s premijere u Beogradu. Karakterizira Klupko kao papreno začinjen vodvilj, koji je naišao na srdacan i neposredan prijam publike.

Slovinci su popratili izvedbu "Klobčiča v celjskem gledališču"³⁴. Kažu da je to vesela ljudska igra, ali malo razuzdana. To je zdravo i dobro komično djelo u koje su glumci uložili puno strasti. Jedan od autora tekstova zaključuje: "Zaključni vtis: Resna, dostojna i slikovita izvedba vesele ljudske igre, ki so je izvajalci z resnim študijem liške krajine, njenega življenja in običajev še povzdignili ceno."³⁵

Zlatko Tomičić je 1955. u *Narodnom listu* napisao izuzetno zanimljiv tekst s posebnim osvrtom na elemente Klupka, koji ga približuju nekim francuskim klasicima (npr. Gargantui i Pantagruelu, Golicavim pričama...), a to je u prvom redu prisutnost erotičnog humora. "Lička je erotika divlja", piše Tomičić, "zatvorena u planinske beznadne strasti, i potpuna. Lički je humor vreo, čvrst, zamandaljen i ravan u širokoj liniji u kojoj poteče. I jedno i drugo ima ovaj pisac. Jer, on je pravi Ličanin."³⁶

Julije Šoltić u svom tekstu iz 1955.³⁷ piše o radosti s kojom je publika prihvatila Klupko i o velikom broju posjetitelja na brojnim predstavama. Šoltić ističe da je važno što je Budak svojom komikom uspio dati jedan veseli dramski komad, pun ličkog humora, bogat ličkim originalnim izrazima i narodnim shvaćanjima.

I u Sarajevu je 1957. Klupko plijenilo spontane aplauze u režiji Vlade Jablana³⁸. Posebno se ističe neponovljiva uloga glumice Božice Kazazović koja je glumila Antušu. Ako se po smijehu gledatelja ocjenjuje uspješnost pisca komediografa, onda je Budak izuzetno uspješan, jer se publika nekoliko sati smijala od srca i do suza.

Povodom premijere Klupka 1966. u izvođenju ansambla kazališta Komedija Mani Gotovac piše: "O Klupku sve znamo. I o načinu njegova

³² S. BAJIĆ, 1954, 7.

³³ E. FINCI, 1954, 5.

³⁴ M. MIKELN, 1954, 4.

³⁵ D. MEVLJA, 1954, 4.

³⁶ Z. TOMIČIĆ, 1955, 7.

³⁷ J. ŠOLTIĆ, 1955, 56-67.

³⁸ H. TAHMIŠČIĆ, 1957, 6.

izvođenja. Nije još prošlo pravo vrijeme pa da bismo prema ovoj popularnoj folklornoj komediji uspostavili jedan novi, drugačiji odnos, koji će to djelo svakako jednom preispitati. Nemamo za sada ni jednu novu primisao. I tako je to Klupko kazališta Komedija ono isto koje smo već vidjeli mnogo puta na mnogim pozornicama u ovoj zemlji, amaterskim i profesionalnim. I nema u ovim predstavama nekih izrazitih razlika. One se, manje-više reproduciraju. Jedino neki bolji ili lošiji glumac. Sve je ostalo već poznato. (...) Djelo nasmijava, zabavno je i nema mnogo sumnje da će ići kod publike."³⁹

Ista premijera pobudila je pažnju novinara *Vjesnika*, koji je zapazio da Budak posjeduje zavidnu vještinu u sastavljanju tipične pučke komedije koja računa na izravni kontakt s publikom jer je publika veoma dobro, čak izvrsno primila tu predstavu, i gledalište se u toku dvosatne predstave upravo orilo od smijeha. "Svoju komediju režirao je autor. I to je bila dobra solucija kazališta Komedije. Budak je u svojoj režijskoj koncepciji bio jasan, rječit, pomalo uprošćen da bi bio što izravniji, potpuno siguran u teatarskoj akcentuaciji djela, ne okolišajući da vicu dade dimenziju sočnosti, pa makar u tome išao i do karikiranja. Imajući iskustvo na kojim točkama ta komedija hvata gledaoca, Budak je takve komediografske dionice pripremao i vrlo jednostavnim mizanscenskim potezom plasirao. Kakvom je intonacijom započeo predstavu (a to je ton lepršave igre za zabavu) tako je držao temperaturu izvedbe do kraja. U tom smislu, pa i u stilskim karakteristikama, naročito u faktografskim siglama, Budak je predstavu učinio zaokruženom."⁴⁰

T. Sabljak u *Večernjem listu* 1970. piše osvrt na knjigu Klupko i kaže da je ona iskreni plamen vatre, rušenje konvencionalnosti, vjerovanje da svijet nije tako strašan ako mu se priđe naoružan vlastitim oružjem mašte, uma i srca.⁴¹

Nikolu Batušića je s predstave u Dramskom kazalištu Gavella zapanjio scenski okvir Jagode Buić. Analizirajući i ostale elemente predstave on o sceni progovara sljedeće: " Ipak bijaše nešto što nas je na pozornici zapanjilo. To je scenski okvir Jagode Buić, golema višebojna tapiserija, koja nije pusto likovno ambijentiranje, već u punoj svezi s dramskim djelom, vizija njegove likovne podloge i pozadine. Osebujni materijal, dosada neupotrebljavan kao okvir naših predstava, pretvorio se pod rukama Jagode Buić u plemenite, meke, koloristički izvanredne detalje, koji su svaki za sebe, mogli biti i izlazak na svakoj reprezentativnoj likovnoj smotri. U svakom bi slučaju likovni kritičari morali reći o tome više, ali ovo je i za amatera doživljaj rijetko ponovljiv."⁴²

³⁹ M. GOTOVAC, 1966, 6.

⁴⁰ J. PULJIZEVIĆ, 1966, 4.

⁴¹ T. SABLJAK, 1970, 6.

⁴² N. BATUŠIĆ, 1971, 389-390.

Zvonimir Mrkonjić prikazuje Klupko kao djelo puno smijeha i komedije u kome vlada prava lančana zbrka, budakovski rečeno, ta je zbrka klupko, koje nastaje iz vrludanja osoba između seksa i novca, u tvrdoglavoj želji da se vrludanje prikaže kao lukavost i promišljenost, a sve na kraju završava dobro⁴³.

Radio magazin poslao je pozitivne valove svojim slušateljima o novoj knjizi Pere Budaka – Klupko i druge komedije⁴⁴.

Premijera Klupka (21.X.1995.) u Hrvatskom narodnom kazalištu Ivana pl. Zajca u Rijeci naišla je na veliki odaziv ljudi, a proizvela je i velike odjeke: tiskale su se brošure, pisalo se po dnevnom tisku...

Premijera Klupka u kazalištu Komedijska 26.II.1999. doživjela je najavu u *Večernjem listu* 23. veljače. Želimir Ciglar je napisao članak pun očekivanja kvalitetne predstave, istaknuvši uz put mnoge Budakove uspjehe, npr. izvođenje Mećave u Nottinghamu, snimanje filma prema drami Mećava⁴⁵... Očekivanja su mu se ispunila, jer on objavljuje članak 1. ožujka u kojem hvali uspješnu glumu pojedinih glumaca, režiju mlade Aide Bukvić koja obećava, neobične kostime, a i domišljatu scenu.⁴⁶

Iz *Večernjeg lista* saznajemo da je ta predstava nominirana za "Nagradu hrvatskog glumišta"⁴⁷ i tako je uvrštena među tri najbolje Komedijske predstave u protekloj sezoni.

Treće kazališno djelo talentiranog Budaka, koje je doživjelo praizvedbu u Šibeniku 5.III.1955., je Potez kistom. *Šibenski list* donosi članak Roka Dobre⁴⁸ koji je oduševljen žustrim i izvrsnim dijalozima, uvjerljivim situacijama, psihološkom ekspresivnošću živih punokrvnih aktera, a kad se svemu doda darovitost redatelja Mirka Merle i inventivnost scenografa Nikole Lovrića-Caparina dobije se jedno zanimljivo dramsko djelo. U istom se listu konstatira da je Budak ovim djelom stupio u red onih pisaca suvremene dramatike u svijetu koji su pretežno zainteresirani sređenjem etičkih čuvstava suvremenog čovjeka.

Dvije godine poslije Boro Pavlović u *Problemima* analizira Budakove drame, posebno erotske motive, koji su prisutni i u Potezu kistom (erotski kompleks nezadovoljene žene, mati i kći – suparnice). Govoreći o ovoj drami, ali i općenito tvrdi da je njegova snaga "u žeravici života. U ugljenom luku strasti poljupca, zagrljaja, ljubavi. U vatri. Ljubav je njegova opsesija."⁴⁹

⁴³ Z. MRKONJIĆ, 1971, 8.

⁴⁴ P. ČIMBUR, 1977, 3.III.

⁴⁵ Ž. CIGLAR, 1999, 3.

⁴⁶ Ž. CIGLAR, 1999, 4.

⁴⁷ I. Ž., 1999, 3.

⁴⁸ R. DOBRA, 1955, 3.

⁴⁹ B. PAVLOVIĆ, 1957, 9.

Izvođenje Svjetionika polučilo je dvojak rezultat. Naime, publika je djelo odlično prihvatila, ali su se po novinama povlačile i neke negativne kritike usmjerene prema djelu.

Borislav Mrkšić povodom premijere 7.XII.1956. daje svoju tematsku analizu djela. Zanimljivo je da je scenska glazba snimljena u Parizu (scensku glazbu skladao je Ivo Malec zajedno s francuskim skladateljem Philippom Arthuysom).

Vlado Mađarević⁵⁰ Budaku predbacuje nedovoljnu psihološku produbljenost likova i već veliku iskorištenost teme o ljubavnom četverokutu, ali joj priznaje interesantnost zbog modernističke vanjske strukture, osobito zbog scenskog fiksiranja unutrašnjih dijaloga i retrospekcije prošlih zbivanja. Vrlo je uspješan bio Edo Murtić u ulozi scenografa, a Kosta Spaić kao redatelj bio je nenadmašan. Dok je od glumca najinteresantniji bio Vanja Drach u ulozi Ribara s impresivnom maskom i držanjem, u dvostrukoj ulozi, kao konferancijer i kao podsvjesni glas pojedinih likova.

Kritički raspoložen bio je i Davor Šošić kad je pisao za *Narodni list* 1956. On smatra da se Budak nije trebao sadržajno udaljiti od izuzetno uspješnih dramskih prvijenaca Mečave i Klupka. Hvali Budakovo ovladavanje suvremenim dramaturškim izrazom, a novu umjetničku stvarnost stvorio je svojom režijom Kosta Spaić. Naročitu vrijednost u ovoj predstavi ima muzika, koja je "upotrebljena kao muzička pratnja, i to prvi put ovako dosljedno na jednoj od naših scena. Ta muzika u aranžmanu Ive Malera i P. Arthysa upotpunjavala je scenografiju, mizanscenu i sam tekst. Ova upotreba konkretne muzike pokazala nam je da baš ona najviše odgovara kao pratnja suvremenim psihološkim dramama."⁵¹, zaključuje Davor Šošić konstatirajući da je Svjetionik našao svoju publiku zahvaljujući u prvom redu zaista izvrsnoj izvedbi.

Nada Starčević donosi kazališni komentar predstave Svjetionik 1957. godine. Pored nekih zamjerki i slabosti (neiskorištenost zanimljivog motiva, malo dramske poetičnosti, uloga starog ribara je trebala ostati uloga ljudske savjesti bez fizičke prisutnosti...) Svjetionik je drama koja se može gledati, piše dalje Nada Starčević, zahvaljujući u prvom redu odličnoj režiji Koste Spaića. "Sadržajnu stranu razradio je scenski impluzivno i efektno. Vrlo vješto je povezoao osvjetljenje s uvođenjem glumaca na scenu. Tome svakako pridonosi spretno rješenja inscenacija Ede Murtića kao i odlična scenska muzika Ive Maleca i P. Arthysa."⁵²

⁵⁰ V. MAĐAREVIĆ, 1956, 7.

⁵¹ D. ŠOŠIĆ, 1956, 5.

⁵² N. STARČEVIĆ, 1957, 15.

Mladost donosi članak Mladena Vujčića, koji ima pozitivno mišljenje o predstavi u Zagrebačkom dramskom kazalištu. On konstatira da je publika predstavu primila s interesom, a da je kritika koja se okomila na djelo bila jednostrana ističući neke nedorađenosti teksta. Vujčić smatra da je uspješna režija kompenzirala dio slabosti teksta i tako se stvorila vrlo dobra predstava: "Invencija redatelja došla je do punog izražaja kod primjene njegove sklonosti prema suvremenim scenskim rješenjima, u razradi mizanscenske radnje i smislu za nešto više od muzičke dekoracije predstave. Ne mali prilog ovim nastojanjima učinio je Budak uvođenjem "savjesti", kao lica u drami. To je ujedno omogućilo filmsko izvlačenje osvijetljenih likova iz tamne pozornice, što je od značaja za predstavu Budakova djela, s obzirom na njegov pripovjedački način. Uspjelo scensko rješenje svjetionika, nenametljivošću i odvajanjem bez promjene kulisa, od igre bez scenske dekoracije na rivi i nešto slabije sobe u gradu doprinjelo je scenskom jedinstvu predstave"⁵³, a u punom kreativnom zamahu bili su i glumci.

Kako je došlo do nekih nedostataka u ovoj drami najprihvatljivije objašnjava Augustin Stipčević u *Teatru*: "Gledajući tu predstavu, a imajući u vidu njegovo Klupko i Mećavu, nametnula mi se misao: Pero Budak je, ne prvi put, odšetao u svijet, u nove oblasti života gdje regionalizam ne će biti isključiva preokupacija njegove dramaturgije. Otvorio je nove horizonte u svojem dramskom stvaranju, napravio prodor u drugačija gledanja i shvaćanja i približio se tematskim i tehničkim suvremenim kazališnim principima. Taj nagli zaokret nije jednostavan i nosi u sebi mnoge riskantnosti. Pero Budak je rudimentarno bio vezan za određeni svijet svojih doživljaja, osjećajući ga u njegovoj suštini i transponirao ga je u svojoj sirovosti i surovosti, sa svim uskim obilježjima jednog kraja. U toj specifičnosti mentaliteta leži značajni dio duhovitosti i vrijednosti Budakove Mećave i Klupka. Dramu Svjetionik zamišlja na širem planu, očišćenu od uskih pučkih elemenata, dramu s motivom općenitijeg karaktera i strukturom umjetnički modernijom u kompoziciji i izrazu. Ali – tu se Budak našao u raskoraku između dramske koncepcije i životne uvjerljivosti."⁵⁴ I njega se dojmila režija Koste Spaića te scenski okvir Ede Murtića.

Ni u *Republici* 1957. nisu bili tekstovi manje pogubni za Budaka, nizali su se opet isti prigovori, ali uz priznanje i nekih kvaliteta: interesantna "modernistička vanjska faktura, osobito zbog scenskog fiksiranja unutrašnjih dijaloga i retrospekcije prošlih zbivanja"⁵⁵.

⁵³ M. VUJČIĆ, 1957, 11.

⁵⁴ A. STIPČEVIĆ, 1957, 7.

⁵⁵ V. MAĐAREVIĆ, 1957, 44-47.

Ni premijera Svjetionika u Istarskom narodnom kazalištu u Puli nije naročito impresionirala publiku, a ni autora teksta V. Ujčića u *Glasi Istre*.⁵⁶ Zamjerke su već dobro poznate.

Atraktivno, pitko, scenično, naivno – riječi su koje se pojavljuju pri opisivanju premijere Svjetionika u Srpskom narodnom pozorištu polovicom 1957. godine⁵⁷.

Drama Svjetionik je opet privukla pažnju 1971. godine. Naime, 1970. je izišla knjiga Mećava i druge drame u kojoj se nalazi i ona. Tako se pokrenula lavina opet oprečnih mišljenja o tematici, motivima, ulozi pojedinih likova, pogotovo Ribara... Autor teksta iz Književnih novina 1971. zbog nekih izuzetno dramatičnih prizora, koji se po intenzitetu i brutalnosti mogu tretirati i označiti kao "teatar surovosti"⁵⁸, smatra da Svjetionik i danas može uzburkati javnost.

Sljedeće izvedeno Budakovo djelo je komedija Na trnu i kamenu. Praizvedba je bila u Sisku pred prepunom dvoranom kazališta, koja je srdačnim pljeskom pozdravila autora i izvođače⁵⁹, a isto tako uspješna bila je i premijera u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu, premda ju je Želimir Falout u *Vjesniku* 1958. popratio dosta negativnim komentarima⁶⁰. Nije bio zadovoljan samim djelom, a onda ni režijom ni scenografijom Ivana Generalića koja je trebala biti jedna od atrakcija večeri.

Stevo Ostojić u *Politici*⁶¹ iznosi pozitivna mišljenja o samom djelu i njegovoj sisačkoj premijeri. Ističe u prvom redu "vanredno duhovite i efektne dijaloge", izvrsnu scenografiju Ivana Generalića tako da i neki mali nedostaci ne umanjuju uspjeh djela.

Nakon pohvalnih riječi o režiji Ljudevita Galica i scenografiji Ivana Generalića te o izraženoj glumi pojedinih glumaca Vlado Mađarević je iskritizirao samog autora riječima: "Kao druga premijera na velikoj pozornici HNK izvedena je Budakova melodrama Na trnu i kamenu, koju autor nije okarakterizirao niti kao komediju niti kao dramu, nego kao – "smijeh i suze u 5 slika". Već takav podnaslov i takav odnos prema temi s ličkog "trna i kamena" jasno ukazuju, da je autor učinio kompromis i s dramskim žanrom i sa sentimentalnim ukusom najšire malograđanske publike, razvodnivši zahvalnu satiričnu temu do jeftine melodramatike. To je zaista šteta, jer ovaj novi Budakov komad ima dosta svježih i zahvalnih satiričnih elemenata, kao i

⁵⁶ V. UJČIĆ, 1957, 4.

⁵⁷ O. NOVAKOVIĆ, 1957, 124-125.

⁵⁸ R. V. JOVANOVIĆ, 1971, 7.

⁵⁹ M. B., 1958, 6.

⁶⁰ Ž. FALOUT, 1958, 6.

⁶¹ S. OSTOJIĆ, 1958, 11.

nekoliko plastično zacrtanih narodnih tipova, a odlikuje se živim i neposrednim dijalogom u jednoj ličkoj ikavici."⁶²

"Toplo, ljudski i lijepo"⁶³ bio je u osječkom kazalištu na premijeri *Na trnu i kamenu* (20. XI. 1960.) Pavle Blažek koji u *Glasi Slavonije* iznosi svoje zadovoljstvo redateljskom koncepcijom Ivana Martona te scenografskim radom Aurelije Branković. Tekst završava riječima: "Glumci su vrlo dobro osjetili interes publike, uspostavili su s njom vezu, svaka riječ praćena je s velikom pažnjom, gledaoci su se ugodno zabavljali i na kraju nagradili sve glumce dugotrajnim aplauzom. Zavjesa se dizala sedam puta."⁶⁴

Pažnju javnosti privukla je 1961. godine komedija *Tišina!* Snimamo! s kojom se Budak ponovo vratio u svoju ličku sredinu i opet stekao naklonost kritike, a naklonost publike je uvijek uživao čak i onda kad je kritika bila jako oštra.

Nasko Frndić piše u *Borbi* o toj premijeri u Zagrebačkom dramskom kazalištu. Ističe Budakovo stapanje tradicionalne sredine i suvremene tematske elemente – snimanje koprodukcijskog filma u zabačenom ličkom selu. Na taj se način dobila zanimljiva komedija puna izvornog ličkog humora. Frndić hvali i izvrsnu glumu Pere Kvrgića i Nele Eržišnik kao Pipe i Peje. Za Kvrgića kaže da je "snagom transformacije naslikao rijetko plastičan lik, davši mu skulptorsku i govornu deformaciju, adekvatnu njegovoj psihi. Od Nele Eržišnik Blažević nije se ovdje mogao pronaći bolji pandan Peri Kvrgiću. Njena Peja (...) živi na sceni neiscrpnom bogatstvom komičarske invencije ove glumice, koja u karikiranju ne preza ni od ponekog naturalističkog gega."⁶⁵ Ističu se i ostale kvalitete predstave kao što su režija, koja je maksimalno iskoristila humoristične kvalitete teksta, kostimografija i scenografija.

Stevo Ostojić svoj članak započinje ovako: "Pisac Pero Budak i glumac Pero Kvrgić, zajedno sa kolektivom predstave, kojoj je scenski celokupnost i izražaj dao Georgij Paro, nasmejali su sinoć zagrebačku publiku. Nasmejali do suza. Smeh sa bine posipao se preko rampe u naizmeničnim talasima i palio iskre u gledalištu dobro raspoloženom već od prve replike."⁶⁶ Georgij Paro je izvrsno režirao djelo, a i kostimograf i scenograf uspješno su obavili svoj dio zadatka.

Sličnih je razmišljanja bila i Mani Gotovac. Ona je prezadovoljna ovom privlačnom seoskom komedijom koja ima specifični humor, spretnim režijskim

⁶² V. MAĐAREVIĆ, 1959, 34.

⁶³ P. BLAŽEK, 1960, 9.

⁶⁴ P. BLAŽEK, 1960, 9.

⁶⁵ N. FRNDIĆ, 1961, 14.

⁶⁶ S. OSTOJIĆ, 1961, 10.

rješenjima Georgija Para, ali i izvanrednim glumačkim kreacijama ansambla uz savršenu sinhronizaciju izgovorene riječi i scenskog pokreta. Mani Gotovac ističe da se rijetko kada može vidjeti "takav spektakl koji treperi radnjom ali bez ijedne suviše kretnje, koji je ispunjen najrafiniranijim detaljima, a opet jednako dinamičan od početka do kraja pri čemu svi igraju, od prvog glumca do posljednjeg statiste."⁶⁷

Telegram donosi tekst pun pozitivnih misli o komediji kojom suvereno vlada smijeh, smijeh pod svaku cijenu, u svakom trenutku i na svakom mjestu. Naivnost u djelu je nedostatak, a priznanje bez rezerve odaje se glumcima, svima po redu, jer je ova predstava "spektakl glumaca"⁶⁸.

Željko Matijević⁶⁹ nije baš bio sklon ovoj komediji. Priznao joj je jedino dva uspješna seoska lika – Peju i Pipu, a uspjeh predstave može se objasniti dobrom režijom, vrlo dobrim scenografom M. Kačićem, izvanrednim kostimografom Z. Bourekom te angažiranjem natprosječnih glumaca.

Branko Hećimović govori o ovoj komediji kao o svojevrsnoj satiri na stvaranje koprodukcijskih filmova, vedroj improvizaciji sa satiričnom intonacijom. Nasuprot nekim zamjerkama (neuvjerljiva lica, praznine u tekstu, mjestimice suviše razvučena radnja), "može se suprostaviti u prvom redu autorova nepretencioznost, a zatim i neposrednost vedrine i smijeha duhovitih i vitalnih seljaka, kao i aktualna satirična nota te niz komičnih, živih i privlačnih scena."⁷⁰ Na samoj izvedbi uočljiva je Parova redateljsko-dramaturška nadogradnja teksta, a od glumačkih ostvarenja najprije treba izdvojiti Pipu Pere Kvrgića te obilan niz malih glumačkih minijatura od kojih treba izdvojiti one Josipa Marottija, Svena Laste, Ante Dulčića i Žuže Egreny.

Tode Čolak daje tematsku analizu knjige *Život pod reflektorima* tiskane 1961. u kojoj se nalazi i Budakova komedija *Tišina! Snima se!*, koja kao i ostala djela u toj knjizi naginje suvremenoj tematici i koja usprkos nekim nedostacima uspijeva nasmijati publiku.⁷¹

Iz popularnog *Studija* 1984./1985. saznaje se da bi praznični program "trebao početi salvama smijeha – tako barem tvrde oni koji su prisustvovali snimanju komedije Pere Budaka *Tišina! Snimamo!*. To je toliko duhovit tekst da smo neke scene morali ponavljati samo zato što, ponekad, ni uz najbolju volju nismo mogli suzdržati smijeh! Toliko smo se zabavljali da će gledaoci, vjerujem, osjetiti kako to nije bila samo gluma – potvrdila nam je Vitomira

⁶⁷ M. GOTOVAC, 1961, 17.

⁶⁸ D. CAR, 1961, 6.

⁶⁹ Ž. MATIJEVIĆ, 1961, 9.

⁷⁰ B. HEĆIMOVIĆ, 1961, 479.

⁷¹ T. ČOLAK, 1961, 10.

Lončar kojoj je dodjeljena uloga klap gerle".⁷² Snimalo se u Stajnici, a redatelj Danijel Marušić je za televizijsko izvođenje napravio neke izmjene u tekstu s kojima je sam Budak bio zadovoljan. Poznata glumačka imena dala su svoj doprinos važnosti ovom aktualnom i duhovitom tekstu (Ljubomir Kapor, Nina Erak, Žarko Potočnjak, Ksenija Prohaska, Ena Begović, Kruno Valentić...).

Dnevni tisak i razni kritičari opisali su dramu *Žedan izvor* kao jedno od njegovih najboljih ostvarenja. Budak je usredotočio svoju pažnju na najbitnije – dramski konflikt. "Razvijajući iz snažnih i strasnih likova dramski sukob između beskompromisnog nasilja volje i nepobjedivog otpora ljubavi, autor kroz dramatično zbivanje dosiže i neke univerzalne, općeljudske istine. Osječka premijera nije uspjela pokazati sve kvalitete djela. Usprkos ne baš najuspješnijoj režiji Ivana Martona, zahvaljujući veoma dobrim interpretacijama protagonista premijera je pobudila živu pažnju i odobravanje gledališta"⁷³, piše novinarka *Večernjeg lista* Marija Grgičević.

U izvedbi *Žednoga izvora* opet se susrećemo sa scenografijom Ivana Generalića, koji je osmislio prostor koji je odisao "izuzetnom scenskom čistoćom"⁷⁴. Redatelj Ivan Marton stilizirao je izvedbu uvođenjem baletnih točaka što je bilo jedinstveno i dobro.

Marija Grgičević opet se oglasila 1969. godine, ali ovaj put u Kazalištu. Dala je pregled kompletnoga Budakova dramskog stvaranja, kojim je stekao slavu najviše izvođenoga suvremenoga hrvatskoga kazališnog pisca. Neka djela su doživjela više izvedbi a neka manje, dok je slavu *Mećave* i *Klupka*, koji su obišli velik broj kazališta i postali trajna svojina naših repertoara, dostigla najnovija drama *Žedan izvor*, koja je i prije tiskanja uvrštena u programe mnogih kazališta⁷⁵.

Jedanaest godina nakon nastanka drama *Nakot Balabana* doživjela je svoje uprizorenje u Dramskom kazalištu Gavella u izvedbi teatra *Scena revolucije*, a povodom 40-godišnjice rada u kulturi i umjetnosti autora ove drame. Drama je puna strasti, radnja joj se odvija na već poznatom patrijarhalnom svijetu naših *Dinarida*, a jedna od kvaliteta izvedbe je i čista i jasna glumačka igra.⁷⁶ Efektno sažeta scenografija Branka Ćilića bila je usklađena s vrlo uspelim, folklorom inspiriranim kostimima Ingrid Begović.

Ni nakon 50 godina dramskog stvaranja ne jenjava interes za Budaka. Trideset godina nakon nastanka djelo *Teštamenat* doživjelo je izvedbu u

⁷² M. G., 1984/1985, 27.

⁷³ M. GRGIČEVIĆ, 1968, 5.

⁷⁴ P. BLAŽEK, 1968, 11.

⁷⁵ M. GRGIČEVIĆ, 1969, 37.

⁷⁶ Ž. STUBLIJA, 1981, 7.

profesionalnom kazalištu. U međuvremenu djelo je zaživjelo na mnogim amaterskim pozornicama.

14. Krležini dani u Osijeku otvoreni su osječkom premijerom Teštamenta. Premijeri je bio nazočan i sam autor, koji je novinarima iznio svoje zadovoljstvo⁷⁷, a očigledno je bilo i zadovoljstvo publike.

U svim člancima koji su popratili izvođenje Teštamenta isticala se Budakova suptilnost, svjesnost o našem čovjeku, o njegovu humoru... Budak se predstavlja kao pisac jednog modernog senzibiliteta. Ovo djelo izazivalo je salve smijeha temom, zapletom, dosjetkama, govorom i karakterima. Robert Raponja je režirao ovu komediju, a sam je bio jako zadovoljan podlogom na kojoj može izraziti svoj stvaralački potencijal. Naime, Budak je dobro razradio lica koja se igraju u jednoj velikoj igri oko smrti, a sve u slavu života. "Vjerujem da smijeh ima ljekovito svojstvo, i potreban nam je.", rekao je jednom isti redatelj, a ovo djelo pruža obilje smijeha.

Budak je uspješno nasmijavao svojim djelima, uprizorenima i neuprizorenima, više od pola stoljeća publiku i čitatelje, čije je zadovoljstvo uvijek bilo ogromno, a brojne premijere i reprize potvrđuju veliko oduševljenje ljudi spram ovog pisca i njegovih djela. Tome u prilog govori i postojanje brojnih književno-kritičkih tekstova o Budakovu stvaralaštvu. On je izvanredan stvaralac dramskih tekstova, našu je književnost obogatio svojim bez sumnje vrijednim tekstovima te tako postao jedno od najznačajnijih imena hrvatske dramske književnosti.

Literatura

Stanislav BAJIĆ, Klupko, *Književne novine*, br. 24, Beograd, 1954, 7.

Nikola BATUŠIĆ, *Hrvatska kazališna kritika*, Matica hrvatska, Zagreb, 1971.

Nikola BATUŠIĆ, Hrvatsko glumište. Pero Budak: Klupko, *Republika*, br. 4, Zagreb, 1971, 389-390.

Slobodan BERBERSKI, Mećava Pere Budaka na sceni Novosadskog pozorišta, *Slobodna Vojvodina*, br. 522, Novi Sad, 1952.

Pavle BROZ, Pero Budak: Klupko, *Borba*, br. 147, Beograd, 1954.

Duško CAR, Tišina! Snimamo!, *Telegram*, br. 44, Zagreb, 1961.

Vida FLAKER, Naslijeđeni modeli u hrvatskoj suvremenoj komediografiji, u: *Dani hvarskog kazališta. Suvremena hrvatska drama i kazalište (1955.-1975.)*, Split, 1984.

Marko FOTEZ, Jedna dobra predstava. Uz premijeru Mećave, *Dubrovački vjesnik*, br. 131, Dubrovnik, 1953, 5.

⁷⁷ A. T., 2003, 3.

- Mani GOTOVAC, Humoristički spektakl. Tišina! Snimamo! Pere Budaka u Zagrebačkom dramskom kazalištu, *Studentski list*, br. 5, Zagreb, 1961.
- Marija GRGIČEVIĆ, Pero Budak. Uz premijeru drame Žedan izvor u Narodnom kazalištu Osijek, Kazalište 69, *Revija Narodnog kazališta Osijek*, br. 1-2, Osijek, 1969., 37.
- B. GRGIN (D. ŠOŠIĆ), U znaku domaće drame, *Krugovi*, br. 1, Zagreb, 1957.
- Branko HEĆIMOVIĆ, Komedija – bez tradicije i s tradicijom (Pero Budak: Tišina! Snimamo!), *Književnik*, br. 22, Zagreb, 1961, 479.
- Hrvatski biografski leksikon 2*, Bj – C, LZ "Miroslav Krleža", Zagreb, 1989.
- Radomir IVANKOVIĆ, Budakov dramski kvintet (Pero Budak: Mećava i druge drame, Matica hrvatska, Zagreb, 1970), *Pozorište*, br. 3, Tuzla, 1971, 8.
- Raško V. JOVANOVIĆ, Pučka drama i teatar surovosti. Pero Budak: Mećava i druge drame, *Književne novine*, br. 387, Beograd, 1971.
- Josip KEKEZ, Usmenoknjiževni prilog oblikovanju poslijeratne hrvatske drame, u: *Dani hvarskog kazališta. Suvremena hrvatska drama i kazalište (1955.- 1975.)*, Split, 1984.
- Leksikon hrvatskih pisaca*, Školska knjiga, Zagreb, 2002.
- Vladimir MAĐAREVIĆ, Prodor domaće drame, *Republika*, br. 2-3, Zagreb, 1957, 44-47.
- Vladimir MAĐAREVIĆ, Sezona u kazalištu (Pero Budak: Na trnu i kamenu), *Republika*, br. 1, Zagreb, 1959, 34.
- Igor MANDIĆ, Budak – Vrdoljak – Perović: Mećava film koji dolazi i ostaje, *Duga*, 1996, br. 104.
- Željko MATIJEVIĆ, Pero Budak: Tišina! Snimamo!, *Petnaest dana*, br. 12, Zagreb, 1961.
- Mirko MERLE, Pero Budak: Potez kistom, *Šibenski list*, br. 132, Šibenik, 1955.
- Krešimir NEMEC, Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000., Školska knjiga, Zagreb, 2003.
- Oliver NOVAKOVIĆ, Jedan repertoarski trougao, *Naša scena*, br. 124-125, Novi Sad, 1957, 10.
- Boro PAVLOVIĆ, Lika i erotika Pere Budaka, *Problemi*, br. 9-10, Zagreb, 1957, 9.
- Grga RUPČIĆ, Pero Budak i gospičko amatersko kazalište, *Lička revija*, br. 1, 2001, 64.
- Boris SENKER, *Hrestomatija novije hrvatske drame*, I. dio (1895-1940.) i II. dio (1941-1995.), DISPUT, Zagreb, 2000.
- Boris SENKER, *Hrvatska drama 20. stoljeća*, Biblioteka Folio, 3, Logos, Split, 1989.
- Boris SENKER, Begović u Americi, u: *Recepcija Milana Begovića*, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Zagreb – Zadar 1996, Zagreb – Zadar, 1998, 19.
- Nada STARČEVIĆ, Pero Budak: Svjetionik, *Studentski list*, br. 1-2, Zagreb, 1957, 15.
- Augustin STIPČEVIĆ, Pet domaćih drama (Pero Budak: Svjetionik), *Teatar*, br. 1-2, Zagreb, 1957., 6.
- Petar ŠARČEVIĆ, Posljednja premijera Hrv. drame, *Rukovet*, br. 6/7/8, Subotica, 1957.
- Julije ŠOLTIĆ, Dramatik Pero Budak, *15 dana*, br. 23, Rijeka, 1954.
- Julije ŠOLTIĆ, *Gore, more i ravnice*, Zagreb, 1955, 56-67.

Husein TAHMIŠČIĆ, Pero Budak: Klupko, *Život*, br. 1-2, Sarajevo, 1957, 6.
Vitomil UJČIĆ, Pero Budak: Svjetionik, *Glas Istre*, br. 14, Pula, 29.III.1957, 4.
Video zapis *Antologija hrvatske drame* – Pero Budak, HRT, 1996.
Mladen VUJČIĆ, Svjetionik Pere Budaka, *Mladost* (Beograd), 30.I.1957, br. 16, 11.

Ostali izvori

M. B., Mećava, *Narodni list*, 26. II. 1952, 4.
M. B., Na trnu i kamenu, *Narodni list*, 5. XI. 1958, 6.
Vladimir BARTOL, Metež, *Primorski dnevnik*, Trst, 18. XII. 1952.
Pavle BLAŽEK, Toplo, ljudski i lijepo. Na trnu i kamenu od Pere Budaka u osječkom kazalištu, *Glas Slavonije*, Osijek, 27. XI. 1960, 9.
Pavle BLAŽEK, Pero Budak: Žedan izvor, *Glas Slavonije*, Osijek, 22. XII. 1968, 11.
Želimir CIGLAR, Ličani napokon na sceni, *Večernji list*, 23. II. 1999, 3.
Želimir CIGLAR, Tko će razmotati Klupko, *Večernji list*, 1. III. 1999, 4.
Pero ČIMBUR, O Klupku i drugim komedijama, *RADIO – MAGAZIN*, 3. III. 1977.
Tode ČOLAK, Život pod reflektorima, *Borba*, Beograd, 30. VII. 1961, 10.
Roko DOBRA, Potez kistom na sceni šibenskog kazališta, *Šibenski list*, 9. III. 1955, 3.
I. DOLENC, Pero Budak: Metež, *Večer*, Maribor, 3/4. I. 1953, 2.
Đorđe ĐORĐEVIĆ, Mećava Pere Budaka. Predstava HNK, *Borba*, Beograd, 28. IV. 1964, 9.
Želimir FALOUT, Na trnu i kamenu muzeja, *Vjesnik*, 10. XI. 1958, 6.
Miroslav FELLER, O Mećavi Pere Budaka, *Naprijed*, Zagreb, 25. IX. 1953, 5.
Eli FINCI, Pero Budak: Klupko, *Politika*, 19. VI. 1954, 5.
Eli FINCI, Više i manje od života, *Prosvjeta*, Beograd, 1955.
Marko FOTEZ, Naša drama u inostranstvu, *Politika*, Beograd, 28. II. 1960.
Nasko FRNDIĆ, Pero Budak: Tišina! Snimamo!, Premijera ZDK, *Borba*, Zagreb, 20. II. 1961, 14.
Mani GOTOVAC, Klupko, *Telegram*, 2. XII. 1966, 17.
M. G., Jubilej Pere Budaka, *Večernji list*, 24. II. 1981.
M. G., Praizvedba Nakot Balabana P. Budaka, *Večernji list*, 12. III. 1981.
Marija GRGIČEVIĆ, Bez koraka naprijed. Premijera Mećave Pere Budaka u režiji Ljudevita Galica, *Večernji list*, Zagreb, 17. X. 1963.
Marija GRGIČEVIĆ, Žedan izvor Pere Budaka, *Večernji list*, 18. XII. 1968, 5.
M. G., Tišina! Snimamo!, *Studio*, 29. XII. 1984. – 4. I. 1985, br. 1082, 27.
M. G., Večeras u HNK Ivana pl. Zajca u Rijeci premijerno Klupko, *Vjesnik*, 21. X. 1995.
Hamid HUSEDŽINOVIĆ, Komedija Tišina! Snimamo! na sceni Narodnog pozorišta u Banjaluci, *Krajiške novine*, Banja Luka, 23. X. 1963.
Virgil KURBEL, Provjereni realizam. Mećava Pere Budaka obnovljena na pozornici Hrvatskog narodnog kazališta, *Vjesnik*, Zagreb, 18. X. 1963.
T. LEVAK, Predstavom Teštament u HNK Osijek otvoreni 14. Krležini dani, *Jutarnji list*, 8. XII. 2003.
D. M., Budakov Klobčić v celjskem gledališču, *Večer* (Maribor), 8. VI. 1954, 4.

- D. M., Zemlje ni mogoče pozabiti, *Večer* (Maribor), 2/3. I. 1953, 2.
M. M., Praizvedba – Nakot Balabana, *Vjesnik*, 6. III. 1981.
V. M., Obnovljena Mečava, *Vjesnik*, 15. X. 1963, 9.
Dušan MEVLJA, Budakov Klopčić v celjskem gledališču, *Večer*, Maribor, 8. VI. 1954, 4.
Miloš MIKELN, Budakov Klopčić v celjskem gledališču, *Ljubljanski dnevnik*, 29. V. 1954, 4.
Zvonimir MRKONJIĆ, Vrludanje između seksa i novca, *Vjesnik*, 11. II. 1971, 5.
Stevo OSTOJIĆ, Opori smeh ličkog seljaka. Pero Budak: Na trnu i kamenu, *Politika*, Beograd, 10. XI. 1958, 11.
Stevo OSTOJIĆ, Preksinoćnja premijera u Zagrebačkom dramskom kazalištu (Pero Budak: Tišina! Snimamo!), *Politika*, Beograd, 20. II. 1961, 10.
Đuro PLEMENČIĆ, Dvije domaće premijere u Hrvatskom narodnom kazalištu, Pero Budak: Mečava i Tito Strozzi: Utvara, *Vjesnik*, Zagreb, 1. III. 1952.
Jozo PULJIZEVIĆ, U ritmu navike, *Vjesnik*, Zagreb, 7. XII. 1966, 4.
K. R., Mečava, *Studio*, 24. IV. – 1. V. 1964, 27.
R. RAUBER, Budakov Metež za otvoričev gledališke sezone, *Ljubljanski dnevnik*, 29. XII. 1952, 2.
Tomislav SABLJAK, Od pučke burleske do psihološke drame. Pero Budak: Mečava i druge drame, *Večernji list*, Zagreb, 7. XI. 1970, 6.
Slobodan SELENIĆ, Trenutak hrvatske drame, *Danas*, Beograd, 30. VIII. 1961.
Mladen STARY, O Klupku, *Narodni list*, 13. II. 1953, 8.
Mladen STARY, Neuspjela domaća drama, *Oslobođenje*, Sarajevo, 14. XII. 1956.
Želimir STUBLIJA, Drama uzburkanih strasti, *Vjesnik*, 18. III. 1981.
Đorđe ŠAULA, Jedno uspjelo domaće dramsko djelo, *Studentski list*, Zagreb, 15. III. 1952, 2.
Đorđe ŠAULA, Klupko, *Vjesnik*, 6. II. 1953, 5.
Davor ŠOŠIĆ, Moglo je i bez svjetionika, *Narodni list*, 23. XII. 1956, 5.
A. T., Budak zadovoljan uprizorenjem, *Večernji list*, 9. XII. 2003, 3.
Zlatko TOMIČIĆ, Pero Budak: Klupko, *Narodni list*, br. 3155, Zagreb, 1955, 7.
I. TOMLJANOVIĆ, Jedan trenutak sa ... Perom Budakom, *Borba*, 13. VIII. 1969.
Radovan WOLF, Premijera nove domaće drame Mečava, *Naprijed*, 29. II. 1952.
I. Ž., Posljednje izvedbe Klupka, *Večernji list*, 21. XII. 1999, 3.

RECEPTION OF THE DRAMATIC WORKS OF PERO BUDAK
PART TWO

Summary

Pero Budak is by his numerous performance and interpreted plays is one of the most sought after Croatian drama writers. In this supplement many texts which testify to the rich reception of Budak's dramatic works are also mentioned. The paper gives an overview of these literary-critical texts at home and abroad.

Keywords: Budak, drama, theatre, comedy, reception.